

9. AS COMUNIDADES E MANCOMUNIDADES DE MONTES VECIÑAIS EN MAN COMÚN

9.1. Introducción

A Lei 5/2011, do 29 de marzo, de economía social, permitiu establecer a nivel estatal os principios orientadores deste eido da economía, contribuíndo á súa visibilidade e recoñecemento. Posteriormente, algunhas Comunidades Autónomas (CC. AA.) foron aprobando a súa propia normativa. Este foi o caso de Galicia, que coa Lei 6/2016, do 4 de maio, de economía social, adapta a norma estatal á nosa realidade autonómica (Bastida et al., 2019; Vaquero e Bastida, 2021). En concreto, no seu segundo capítulo permite identificar as entidades que conforman a Economía Social (ES) e no artigo 6 incorpora as comunidades e mancomunidades de montes veciñais en man común. Ao anterior compre engadir a normativa específica en esta materia, tanto a nivel estatal coma para Galicia: a Lei 55/1980, de 11 de novembro, de montes veciñais en man común e a Lei 13/1989 de 10 de outubro, de montes veciñais en man común, respectivamente (Bastida e Vaquero, 2019; 2020; 2021; Vaquero e Bastida, 2021).

No presente capítulo tratárase de describir a situación en Galicia das comunidades e mancomunidades de montes veciñais en man común como parte do tecido da ES. A continuación, analízase a situación dos montes veciñais de man común (MVMC), para posteriormente afondar no estudo das comunidades de montes veciñais de man común (CMVMC). O cuarto apartado sitúa a análise nas mancomunidades de montes veciñais de man común (MMVMC). O capítulo remata cunha serie de recomendacións e conclusións.

9.2. Os montes veciñais en man común

O 97,3 % da superficie forestal en Galicia é privada -preto de 2 millóns de hectáreas- o que representa o 66 % do territorio galego, mentres unicamente un 2 % está xestionado pola Administración Pública (Bastida et al., 2021). Preto de 700.000 hectáreas de territorio

galego -case o 25 % do total- corresponde a MVMC. O monte é un elemento de creación de emprego e xeración de riqueza, polo que a cifra anterior suxire o importante valor no só económico, senón socioambiental deste tipo de recursos. En consecuencia, os MVMC configúranse como un dos principais motores de emprego a nivel local no medio rural, xa que as comunidades e as mancomunidades de montes veciñais teñen a posibilidade de aproveitar estes recursos máis alo da mera función extractiva, aportando un maior valor engadido. Asemade, este aproveitamento é, polo xeral, moi respectuoso co medio ambiente, en liña co establecido no Pacto Verde Europeo (2019).

É coñecido que o monte galego permite a realización de múltiples actividades e polo tanto, é un activo multifuncional. Dentro das actuacións directas estaría, por exemplo, a mellora da explotación forestal, a través do xeración de madeira ou o aproveitamento da biomasa coma combustible. Asemade, o desenvolvemento destas actividades son compatibles con outros usos, como o aproveitamento gandeiro, produción de cogomelos, castañas, noces, resinas ou plantas aromáticas e medicinais. Dentro de actuacións indirectas pódese citar a potenciación de rutas recreativas ou programas de conservación do medio ambiente¹. Todo isto facilita a fixación da poboación no medio rural, nunha situación de clara perda de poboación nesta contorna. Asemade, o monte galego ten capacidade para introducir novas actividades, que se ben non sempre teñen unha grande rendibilidade económica, tamén implican unha función social e medioambiental (Foro Económico de Galicia, 2019; Bastida et al., 2021). Ademais, coa crise provocada pola COVID-19, a utilización racional dos recursos forestais cobra unha maior importancia como alternativa económica á produción tradicional e pode ser unha saída para corrixir a endémica perda poboacional do medio rural (Vaquero e Losa, 2020; Vaquero e Bastida, 2021, Vaquero, 2021).

As MVMC son unha forma de propiedade comunal propia de Galicia. A competencia sobre o réxime xurídico destas institucións é exclusiva da nosa Comunidade Autónoma, tal e como sinala o artigo 27.11 do Estatuto de Autonomía. Os MVMC están regulados pola Lei 13/1989, de 10 de outubro, de montes veciñais e o Decreto 260/1992, de 4 de setembro, polo que se aproba o regulamento para a execución da Lei 13/1989 de 10 de outubro. Trátase de aqueles de titularidade de diferentes agrupacións veciñais, entendidas como grupos sociais, non coma entidades administrativas. O seu aproveitamento é en réxime de comunidade, sen asignación de cotas por parte dos seus partícipes, que o son por cuestións de veciñanza. Polo tanto, son espazos privados que pertencen ás comunidades veciñais titulares do devandito dereito colectivo (Bastida et al., 2020). Tal e como sinalan Bastida e Vaquero (2019) e Bastida, Vaquero e Canelo (2020), os MVMC teñen diferentes características diferenciais, entre as que destacan a súa indivisibilidade (non son susceptibles de reparto entre a veciñanza); son inalienables (non están suxeitos a compravenda), son inembargables, e están suxeitos a xestión democrática no seu funcionamento.

Os montes veciñais contan cun conxunto de características propias que permiten a utilización de prácticas relacionadas co ben común e a colectividade. Xunto coas actividades forestais, que son as tradicionais para este tipo de explotacións, nos últimos anos estase a desenvolver outro tipo de iniciativas. Son experiencias que procuran a utilización sostible dos recursos locais, posibilitando a creación de actividade económica e riqueza, apostando polo crecemento endógeno e rexional. A modo de exemplo, algúns montes comunais apostan pola explotación de cogomelos, froitos do bosque, ou da carne de bovino con razas autóctonas de Galicia.

1 Por exemplo, un espazo forestal debidamente coidado reduce a incidencia dos incendios forestais, o que sen dúbida redonda nunha clara mellora para o medio ambiente.

A superficie forestal en Galicia é, fundamentalmente, de titularidade privada. En 2020, hai unicamente 235 montes públicos, cunha superficie total de 53.636 hectáreas (ha). A meirande parte de propiedade é dos concellos e entidades locais menores (50,2 %). O 36,2 % son montes de utilidade pública, mentres que o 13,6 % restante pertence ao Estado ou a Comunidade Autónoma (Táboa 9.1). A distribución de superficie non segue a mesma orde. Así, o 41,7 % da superficie son montes de utilidade pública, mentres que o 39,5 % están en mans de concellos ou entidades locais menores, e o 18,8 % son do Estado ou Comunidade Autónoma.

Táboa 9.1. Número e superficie segundo o tipo de montes públicos, por distrito, 2021

DISTRITO	Catálogo UP		Patrimonial (Estado ou CC.AA.)		Patrimonial (Concello ou E.L.M.)		Total	
	Nº Montes	Superficie	Nº Montes	Superficie	Nº Montes	Superficie	Nº Montes	Superficie
Ferrol	13	4.199	12	2.435	8	2.305	33	8.940
Bergantiños - Mariñas Coruñesas	15	1.543	5	249	14	1.176	34	2.968
Santiago - Meseta Interior	6	588	2	22	15	3.936	23	4.546
Barbanza	13	923	0	0	11	4.951	24	5.874
Fisterra	16	3.111	0	0	15	1.954	31	5.065
A Mariña Lucense	2	315	0	0	3	1.581	5	1.896
A Fonsagrada - Os Ancares	1	150	1	15	29	1.851	31	2.015
Terra de Lemos	0	0	0	0	9	2.474	9	2.474
Lugo - Sarria	0	0	2	0	1	24	3	24
Terra Chá	0	0	0	0	4	554	4	554
O Ribeiro - Arenteiro	1	601	0	0	0	0	1	601
Miño - A Arnoia	0	0	1	0	2	105	3	105
Valdeorras - Trives	2	7.121	0	0	0	0	2	7.121
Verín - Viana	0	0	5	6.866	0	0	5	6.866
A Limia	5	924	1	10	4	102	10	1.036
Deza - Tabeirós	0	0	1	5	2	148	3	153
O Condado - A Paradanta	2	68	0	0	1	37	3	105
Vigo - Baixo Miño	7	2.430	0	0	0	0	7	2.430
Caldas - O Salnés	2	367	2	496	0	0	4	863
Galicia	85	22.340	32	10.098	118	21.198	235	53.636
	36,2%	41,7%	13,6%	18,8%	50,2%	39,5%	100,0%	100,0%

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022)

A provincia de A Coruña posuía, en 2021, o maior número de montes e superficie de natureza pública (61,7 % e 51,1 %, respectivamente) con independencia da clasificación. Porén, a provincia de Pontevedra destaca polo escaso número (7,2 %) e superficie de montes de utilidade pública (6,6 %). Na provincia de Lugo a superficie relativa é tamén reducida (13,0 %) (Táboa 9.2).

Táboa 9.2 Número e superficie segundo o tipo de montes públicos, por provincia en porcentaxe, 2021

DISTRITO	Catálogo UP		Patrimonial (Estado ou CC.AA.)		Patrimonial (Concello ou E.L.M.)		Total	
	Nº Montes	Superficie	Nº Montes	Superficie	Nº Montes	Superficie	Nº Montes	Superficie
A Coruña	74,1%	46,4%	59,4%	26,8%	53,4%	67,6%	61,7%	51,1%
Lugo	3,5%	2,1%	9,4%	0,1%	39,0%	30,6%	22,1%	13,0%
Ourense	9,4%	38,7%	21,9%	68,1%	5,1%	1,0%	8,9%	29,3%
Pontevedra	12,9%	12,8%	9,4%	5,0%	2,5%	0,9%	7,2%	6,6%
Galicia	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022)

En 2021 Galicia rexistra 3.016 MVMC, cunha superficie de 662.512 has. (Táboa 9.3). O tamaño medio é de 220 ha, oscilando entre as 105 ha do distrito Miño-A Arnoia e as 463 ha do de Verín-Viana. Este distrito, ademais, é o que rexistra a maior superficie total, case 93.572 ha. Este tamaño medio configura superficies que suxiren a potencialidade na súa utilización, pola importante dimensión media, o que sen dubida, permitiría una maior desenvolvemento dos MVMC.

Táboa 9.3. Número e superficie dos montes veciñais en man común por distrito, 2021

DISTRITO	Total		
	Nº Montes	Superficie (ha)	Superficie media (ha)
Ferrol	14	4.953	354
Bergantiños - Mariñas Coruñesas	22	3.146	143
Santiago - Meseta Interior	15	3.922	261
Barbanza	152	24.703	163
Fisterra	76	11.350	149
A Mariña Lucense	55	19.801	360
A Fonsagrada - Os Ancares	277	45.687	165
Terra de Lemos	203	62.010	305
Lugo - Sarria	287	45.493	159
Terra Chá	94	28.648	305

DISTRITO	Total		
	Nº Montes	Superficie (ha)	Superficie media (ha)
O Ribeiro - Arenteiro	247	29.372	119
Miño - A Arnoia	288	30.150	105
Valdeorras - Trives	199	66.197	333
Verín - Viana	202	93.572	463
A Limia	217	58.247	268
Deza - Tabeirós	125	16.185	129
O Condado - A Paradanta	118	30.961	262
Vigo - Baixo Miño	138	37.735	273
Caldas - O Salnés	287	50.381	176
Galicia	3.016	662.512	220

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022)

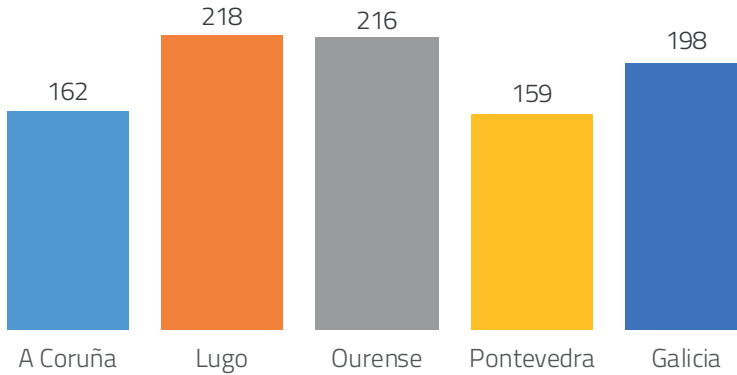
A distribución provincial dos MVMC é moi desigual a nivel provincial (**Táboa 9.4**), destacando Ourense, que achega o 38,3 % destas entidades e o 41,9 % da súa superficie total. A continuación estaría a provincia de Lugo, con participacións do 27,5 % e o 30,4 % para o número de MVMC e superficie, respectivamente. A Coruña é a provincia con menor representación desta propiedade, con 48.074 ha (7,3 % da superficie total).

Táboa 9.4. Número e superficie dos montes veciñais en man común por provincia, 2021

	Total %				
	Nº Montes	Superficie (ha)	Superficie media (ha)	Nº Montes	Superficie (ha)
A Coruña	297	48.074	162	8,9%	7,3%
Lugo	923	201.639	218	27,5%	30,4%
Ourense	1.283	277.537	216	38,3%	41,9%
Pontevedra	850	135.262	159	25,4%	20,4%
Galicia	3.353	662.512	198	100%	100%

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022)

O tamaño medio da superficie dos MVMC en 2021 era moi similar na provincias de Ourense (216 ha) e Lugo (218 ha), ámbolos dous casos por riba da media galega (198 ha), cuestión que pon en evidencia a importancia do medio agrario nestes dúas provincias. Tamén se rexistran tamaños medios próximos nas outras dúas provincias, sendo A Coruña a que presenta un menor valor medio de superficie por MVMC con 162 ha, mentres que para a provincia de Pontevedra é de 159 (**Gráfico 9.1**).

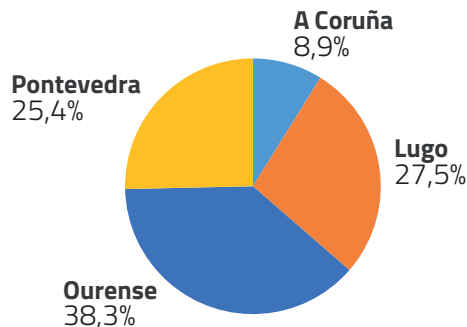
Gráfico 9.1. Superficie media dos montes veciñais de man común por provincia, 2021

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022).

A continuación abórdase a situación das comunidades de montes veciñais de man común (CMVMC) e as mancomunidades de montes veciñais de man común (CMVMC). Como se sinalou, ámbalas dúas pertencen a agrupacións veciñais que se aproveitan consuetudinariamente do monte en réxime de comunidade, sen ter que asignar cotas aos seus membros pola súa condición de veciños.

9.3. Comunidades de Montes Veciñais en Man Común.

As CMVMC son as entidades que xestionan os MVMC. A súa participación está moi ligada ao lugar onde se localiza o monte veciñal. En 2021 había 3.013 CMVMC. Ourense, con 1.153 agrupacións, é a provincia con maior presenza destas unidades (38,3 %), mentres que A Coruña presenta a menor achega ao total con 8,9 % (**Gráfico 9.2**).

Gráfico 9.2. Número de CMVMC por provincia, 2021

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022)

Táboa 9.5. Número de comunidades de montes veciñais en man común e comuneiros por distrito, 2021

DISTRITO	Nº CMVMC	Media nº comuneiros	Nº total de comuneiros	% do total de comuneiros
Ferrol	14	84	1.179	1,0%
Bergantiños - Mariñas Coruñesas	22	65	1.433	1,2%
Santiago - Meseta Interior	15	40	606	0,5%
Barbanza	152	54	8.217	6,9%
Fisterra	76	44	3.318	2,8%
A Mariña Lucense	55	56	3.066	2,6%
A Fonsagrada - Os Ancares	277	6	1.765	1,5%
Terra de Lemos	203	22	4.432	3,7%
Lugo - Sarria	287	23	6.506	5,5%
Terra Chá	94	49	4.624	3,9%
O Ribeiro - Arenteiro	247	28	6.921	5,8%
Miño - A Arnoia	288	28	8.084	6,8%
Valdeorras - Trives	199	19	3.835	3,2%
Verín - Viana	202	34	6.910	5,8%
A Limia	217	29	6.213	5,2%
Deza - Tabeirós	125	21	2.608	2,2%
O Condado - A Paradanta	118	68	7.974	6,7%
Vigo - Baixo Miño	138	137	18.896	15,8%
Caldas - O Salnés	287	79	22.722	19,0%
Galicia	3.016	47	119.309	100%

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022)

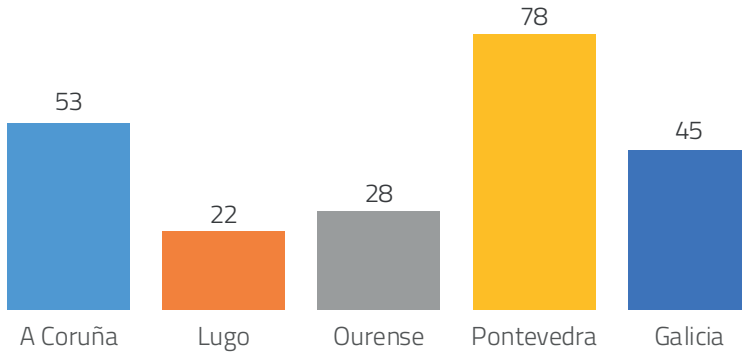
As CMVMC teñen carácter aberto e inclusivo, e as persoas que as constitúen poden variar no tempo. A participación nestas entidades está vinculada á residencia ao espazo onde se atopa a propiedade do monte. Segundo se recolle na Lei 2/2006, do 14 de xuño, de Dereito Civil de Galicia, os comuneiros son as persoas titulares de unidades económicas, produtivas ou de consumo, con casa aberta e residencia habitual independente dentro da área xeográfica sobre a que se asente o grupo social ao que tradicionalmente estivese adscrito o aproveitamento do monte.

En 2021 en Galicia había 119.309 comuneiros. A meirande parte están na provincia de Pontevedra (43,8 %), seguida de Ourense (26,8 %). Pola contra, menos dun 30 % dos comuneiros se atopan nas provincias de A Coruña e Lugo. Na análise por distritos, destacan as porcentaxes de comuneiros de Caldas-O Salnés (19,0 %) e Vigo-Baixo Miño (15,8 %). Porén, o distrito de Ferrol supón o 1 % dos comuneiros (**Táboa 9.5**).

En Galicia a media de comuneiros en 2021 era de 47, oscilando entre un mínimo de 6 no distrito de A Fonsagrada-Os Ancares e 137 do distrito de Vigo-Baixo Miño. Na análise do número medio de comuneiros por provincia, destaca con claridade e provincia de

Pontevedra (78), que case duplica o número medio na comunidade galega (**Gráfico 9.3**). Pola contra, o número medio de comuneiros nas provincias de Ourense (28) e Lugo (22) é relativamente menor.

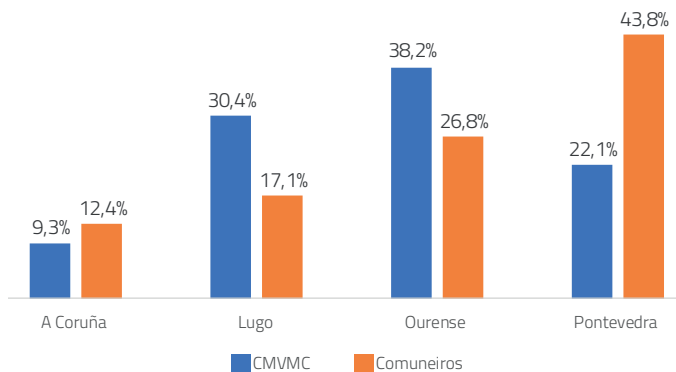
Gráfico 9.3. Número medio de comuneiros por provincia, 2021

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022).

A análise conxunta do número de CMVMC e comuneiros por provincias revela que as respectivas achegas non se corresponden exactamente. Así, para 2021, Pontevedra presenta a maior concentración de comuneiros (43,8%), sendo a terceira provincia en función da presenza relativa de CMVMC (22,1%). Isto pode suxerir que a atomización da propiedade nesta provincia é superior a do resto. A situación máis equilibrada se atopa na provincia de A Coruña, co 9,3% das CMVMC e o 12,4% dos comuneiros (**Gráfico 9.4**).

Gráfico 9.4. CMVMC e comuneiros, 2021 (%)

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022).

As CMVMC deben cumprir unha serie de requirimentos de tipo administrativo, pero non todas elas acadan o mesmo grao de cumprimento. A **Táboa 9.6** recolle a relación de CMVMC de cada distrito para 2021, indicando a porcentaxe de comunidades que cumpre coas obrigas administrativas segundo os datos rexistrados pola Consellería de Medio Rural

(Xunta de Galicia). Compre indicar que os datos para este ano deben tomarse coas debidas precaucións, por que debido á pandemia as asembleas das CMVMC non se puideron reunir, de aí os resultados das contas económicas sen aprobar ou xunta reitoras caducadas. É de esperar que ao longo do ano 2022 as cifras se normalizarán, volvendo a indicadores pre-pandemia.² Este mesmo resultado debe indicarse para a **Táboa 9.7** que recolle o grao de cumprimento/incumprimento (e as causas) por provincia.

Táboa 9.6. Comunidades de montes veciñais en man común segundo a súa situación administrativa, 2021

DISTRITO	Cumplen coas obrigas administrativas	Non cumpren coas obrigas administrativas	
		Falta de comunicación anual de reinvestimentos (*)	Outras causas**
Ferrol	---	92,9%	7,1%
Bergantiños - Mariñas Coruñesas	---	68,2%	31,8%
Santiago - Meseta Interior	---	73,3%	26,7%
Barbanza	---	95,4%	4,6%
Fistera	---	89,5%	10,5%
A Mariña Lucense	---	89,1%	10,9%
A Fonsagrada - Os Ancares	---	70,0%	30,0%
Terra de Lemos	---	80,8%	19,2%
Lugo - Sarria	---	76,3%	23,7%
Terra Chá	---	89,4%	10,6%
O Ribeiro - Arenteiro	---	66,0%	34,0%
Miño - A Arnoia	---	52,8%	47,2%
Valdeorras - Trives	---	64,8%	35,2%
Verín - Viana	---	86,6%	13,4%
A Limia	---	85,7%	14,3%
Deza - Tabeirós	---	90,4%	9,6%
O Condado - A Paradanta	---	95,8%	4,2%
Vigo - Baixo Miño	---	96,4%	3,6%
Caldas - O Salnés	0,4%	92,3%	7,3%

(*) *Falta de comunicación anual de investimento (art. 125 da Lei 7/2012, de montes de Galicia*

(**) *Outras causas: xunta reitora sen renovar, falta de comunicación do censo actualizado de comuneiros...*

Fonte: *Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022)*

² A modo de exemplo, no capítulo relativo ao ano 2020 se indicaba como un 10,4 % das CMVMC cumprían coas súas obrigas administrativas.

Táboa 9.7. CMVMC segundo a súa situación administrativa por provincias, 2021

Provincia	Cumprén coas obrigas administrativas	Non cumpren coas obrigas administrativas	
		Falta de comunicación anual de reinvestimentos *	Outras causas**
Coruña, A	0,0%	90,3%	9,7%
Lugo	0,0%	77,5%	22,5%
Ourense	0,0%	69,9%	30,2%
Pontevedra	0,2%	93,4%	6,4%

Notas:

(*) *Falta de comunicación anual de investimento (art. 125 da Lei 7/2012, de montes de Galicia*

(**) *Outras causas: xunta reitora sen renovar, falta de comunicación do censo actualizado de comuneiros...*

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022)

A análise da evolución dos ingresos medios das CMVMC entre os anos 2015 e 2021 (Táboa 9.8) revela un descenso continuado do 11,9 % por termo medio no conxunto de CMVMC galegas, aínda que recolle un aumento do 35,6% e 23,7% nas provincias de Lugo e Ourense, respectivamente. En investimento tamén se recollen un descenso do 9,4 %, sendo as provincias de A Coruña (-37,3%) e Pontevedra (-23,0%) as que recollen unha forte caída durante o período analizado.

Táboa 9.8. Ingresos e investimentos medios das CMVMC (€), 2015-2021

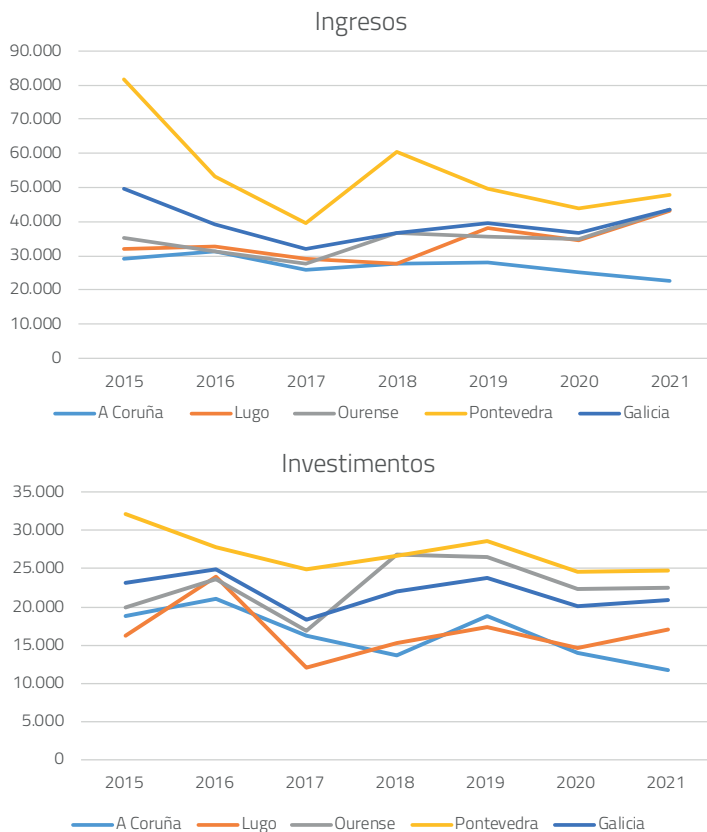
	2015		2017		2020		2021		Evolución	
	Ingreso	Investimento	Ingreso	Investimento	Ingreso	Investimento	Ingreso	Investimento	Ingreso	Investimento
A Coruña	29.027	18.785	25.980	16.293	25.286	14.009	22.736	11.778	-21,7%	-37,3%
Lugo	31.942	16.210	29.316	12.075	34.572	14.664	43.325	17.096	35,6%	5,5%
Ourense	35.277	19.889	27.679	16.854	35.021	22.307	43.648	22.450	23,7%	12,9%
Pontevedra	81.809	32.129	39.748	24.931	43.786	24.624	47.906	24.744	-41,4%	-23,0%
Galicia	49.496	23.112	31.984	18.368	36.572	20.041	43.608	20.929	-11,9%	-9,4%

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022).

O Gráfico 9.5 permite comprobar a evolución dos ingresos e investimentos medios das CMVMC no período de análise por provincias. A Coruña é a provincia con menores ingresos e investimentos. O Gráfico 9.6 mide a rendibilidade aproximada a partir do cociente entre

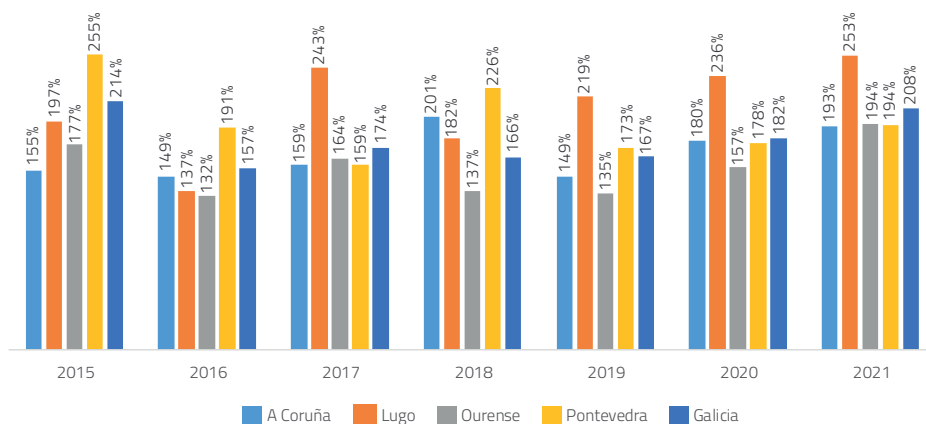
ingresos e investimentos medios. A provincia de Lugo é a que presenta un maior ratio, mais de 50 puntos porcentuais por riba que o resto de provincias.

Gráfico 9.5. Ingresos e investimentos medios das CMVMC por provincia (2015-2021)

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022).

Gráfico 9.6. Relación Ingresos/Investimentos medios das CMVMC (2015-2021)

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022).

9.4. Mancomunidades de Montes Veciñais en Man Común (MMVMC).

A Lei 6/2016, do 4 de maio, da economía social de Galicia tamén inclúe no catálogo de entidades de aplicación as mancomunidades de montes veciñais en man común (MMVMC). No ano 2021 había 36 entidades deste tipo rexistradas en Galicia (Táboa 9.9).

Cadro 9.1. Mancomunidades rexistradas en Galicia, 2021

NOME	CONCELLO	DISTRITO	PROVINCIA
ORGANIZACIÓN GALEGA DE MONTES VECIÑAIS EN MAN COMÚN	Varios Galicia	Varios Galicia	Varias
MANCOMUNIDADE DE MONTES VECIÑAIS EN MAN COMÚN DAS RÍAS DE AROUSA E NOIA-MUROS	Boiro	Barbanza	A Coruña
MANCOMUNIDADE DE ARDELEIROS E ZARAMAGOSO	Lousame	Barbanza	A Coruña
MANCOMUNIDADE DE MONTES VECIÑAIS EN MAN COMÚN LOUSAME	Lousame	Barbanza	A Coruña
MANCOMUNIDADE SERRA DO BARBANZA	O Porto do Son	Barbanza	A Coruña
MANCOMUNIDADE DE MONTES VECIÑAIS EN MAN COMÚN BARBANZA SUR	Ribeira	Barbanza	A Coruña
MANCOMUNIDADE DE MONTES VECIÑAIS EN MAN COMÚN DE CARNOTA	Carnota	Fisterra	A Coruña
MANCOMUNIDADE SERRA DE RAÑADOIRO	Baralla	A Fonsagrada - Os Ancares	Lugo
MANCOMUNIDADE SERRA DE PICATO	Baralla	A Fonsagrada - Os Ancares	Lugo

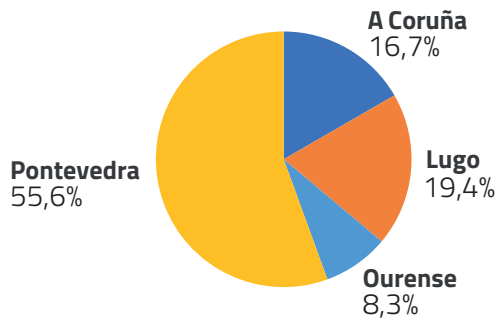
NOME	CONCELLO	DISTRITO	PROVINCIA
MANCOMUNIDADE VAL DE RAO	Navia de Suarna	A Fonsagrada - Os Ancares	Lugo
MANCOMUNIDADE CARQUEIXA	Negueira de Muñiz	A Fonsagrada - Os Ancares	Lugo
MANCOMUNIDADE PASO DO CERVO	Folgozo do Courel	Terra de Lemos	Lugo
MANCOMUNIDADE LUGO SUR	Monforte de Lemos	Terra de Lemos	Lugo
MANCOMUNIDADE DE MONTES VECIÑAIS EN MAN COMÚN TERRA CHÁ	Guitiriz	Terra Chá	Lugo
MANCOMUNIDADE DE AVIÓN	Avión	O Ribeiro - Arenteiro	Ourense
MANCOMUNIDADE DE MMVVMC DA COMARCA DE MONTERREI	Monterrei	Verín - Viana	Ourense
MANCOMUNIDADES DE MMVVMC DA SERRA DO XURES	Baltar	A Limia	Ourense
MANCOMUNIDADE DE MONTES VECIÑAIS EN MAN COMÚN DO CONCELLO DE CERCEO	Cerdedo	Deza - Tabeirós	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE MVMC A PARADANTA	A Cañiza	O Condado - A Paradanta	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DO COVELO-A CAÑIZA	O Covelo	O Condado - A Paradanta	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE OIA	Oia	Vigo - Baixo Miño	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE REDONDELA	Redondela	Vigo - Baixo Miño	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE SALCEDA DE CASELAS	Salceda de Caselas	Vigo - Baixo Miño	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE VIGO	Vigo	Vigo - Baixo Miño	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DO ACIBAL	Barro	Caldas - O Salnés	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE FRAGAS	Campo Lameiro	Caldas - O Salnés	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE COTOBADE	Cotobade	Caldas - O Salnés	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DO ACIBAL	Moraña	Caldas - O Salnés	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE PONTECALDELAS	Pontecaldelas	Caldas - O Salnés	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE CARITEL	Pontecaldelas	Caldas - O Salnés	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE PONTEVEDRA	Pontevedra	Caldas - O Salnés	Pontevedra

NOME	CONCELLO	DISTRITO	PROVINCIA
MANCOMUNIDADE DE VILAGARCÍA DE AROUSA	Vilagarcía de Arousa	Caldas - O Salnés	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DO MORRAZO	Varios Pontevedra	Varios Pontevedra	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DO VAL MIÑOR	Varios Pontevedra	Varios Pontevedra	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DO NOROESTE DE PONTEVEDRA	Varios Pontevedra	Varios Pontevedra	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DO PEDROSO	Varios Pontevedra	Varios Pontevedra	Pontevedra
MANCOMUNIDADE DE PRODUTORES DE BIOMASA FORESTAL PRIMARIA DO SUR DE GALICIA	Varios Pontevedra	Varios Pontevedra	Pontevedra

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022).

Máis da metade destas entidades está na provincia de Pontevedra (55,6 %), mentres que Ourense (8,3 %) aporta a menor porcentaxe de mancomunidades. Por outra banda, o 40,0 % das que se atopan na provincia pontevedresa están no distrito de Caldas-O Salnés, que en conxunto achega o 22,2 % das MMVMC de Galicia (Gráfico 9.7).

Gráfico 9.7. Mancomunidades de MVMC por provincia, 2021

Fonte: Anuario de Estatística Forestal de Galicia 2021, Xunta de Galicia (2022).

9.5. Recomendacións

Os MVMC son unha figura específica na nosa Comunidade Autónoma, onde a titularidade corresponde as agrupacións veciñais, que non contemplan a súa divisibilidade. A superficie media destas unidades acada en 2021 as 220 ha, o que debería garantir un maior aproveitamento (Bastida et al., 2020; Bastida et al., 2021).

Con todo, detéctanse unha serie de limitacións que deben ser corrixidas (Bastida et al., 2021). Tres son as máis importantes: unha xestión e explotación non cualificada, un baixo nivel de interese e compromiso por parte dos comuneiros e unha excesiva pivotación da actividade económica na explotación forestal. As CMVMC, que son entidades que xestionan

os MVMC non sempre garanten unha boa xestión profesional, un axeitado compromiso por parte dos partícipes, xa que non existe tradición nin cultura de asociacionismo e, por lo xeral, teñen unha capacidade moi limitada para aplicar innovacións e/ou diversificar actividades. Asemade, esta falta de interese debe tamén considerarse á luz do seu papel na potencial capacidade que ten os integrantes da ES nas decisións que se toman dende a Xunta de Galicia, en especial, a través do Consello Social de Galicia. Resulta complicado entender como só 34 entidades deste tipo están adheridas ao devandito organismo, cando a Lei 6/2016, de 4 de maio, da economía social de Galicia, inclúe a estas organizacións como parte da Economía Social na nosa Comunidade Autónoma.

Este conxunto de ineficacias pode por en perigo as oportunidades forestais comúns que posibiliten converter a estas entidades en actividades económicas sostibles. A súa corrección é necesaria para evitar limitacións sobre o seu potencial como verdadeiro motor de desenvolvemento e cohesión territorial. Nestes momentos, as zonas rurais no son capaces de ofertar á poboación unha opción económica atractiva.

Polo tanto, é necesario potenciar a utilización e aproveitamento dos montes galegos, se realmente se queren obter beneficios socioeconómicos. Os primeiros pasos parecen que se están a dar. En concreto a Lei 3/2018, de 28 de decembro de medidas fiscais e administrativas da Xunta de Galicia introduce un conxunto de actuacións, entre as que destacan a nova regulación do arrendamento dos montes que busca garantir unha explotación rendible e unha ampla batería de medidas para evitar os riscos do abandono das parcelas forestais. Asemade, o Decreto 32/2016 no relativo a ordenación e xestión de montes en Galicia, se esixe que estas entidades vaian máis aló da extracción do recursos, debendo investir parte de eses beneficios no mantemento e mellora do monte.

Asemade, en marzo de 2022 a Xunta de Galicia anunciou que sometía a consulta a futura Lei de MVMC, para que se transforme en una ferramenta útil contra o abandono do medio rural e a infrautilización do monte. Dende a Xunta de Galicia estase a procurar un cambio na xestión forestal privada e que mellore a gobernanza nos órganos de decisión e representación das CMVMC. En efecto, o abandono do rural e a infrautilización dos recursos forestais debe ser un motivo xustificado para introducir cambios, pero sen penalizar a actual situación dos comuneiros.

Con esta iniciativa lexislativa se busca actualizar a Lei 13/1989. Se ben é certo que dende entón se fixeron cambios puntuais para tratar de adaptala ao marco lexislativo e as necesidades en cada momento, despois de tres décadas creemos que é un tempo dabondo para unha revisión completa³.

No texto do que se están a recoller valoracións mudase cambia o concepto de comuneiro, de forma que se permite que entren como tales as persoas físicas ou xurídicas que teñan relación co monte veciñal. Esta proposta, que pode dinamizar a actividade económica do monte, polo menos en aqueles que están subexplotados ou si tan sequera están en explotación, no esta exenta de problemas, posto que a xestión deses MVMC poden verse condicionado por intereses de empresas. Polo tanto, é necesario encaixar este tipo

3 Entre outros cambios previos a este novo proxecto de Lei, en decembro de 2021, na Lei 18/2021, de 27 de decembro, de medidas fiscais e administrativas aprobáronse un conxunto de modificacións en esta materia. Máis concretamente o capítulo III aborda diversas medidas en materia de medio rural, modificando a Lei 13/1989, de 10 de outubro, de montes veciñais en man común, que pretende completar a regulación aplicable á declaración dos MCMC en estado de grave abandono ou degradación. Asemade, introdúcese, determinadas precisións entre a regulación da Lei 7/2012, de 28 de xuño, de montes de Galicia, e a Lei 11/2021, de 14 de maio, de recuperación da terra agraria de Galicia. En concreto modificouse as actuacións a levar a cabo en caso de que o monte se atope en estado de abandono, ou sexa, cando a CMVMC non pode xestionar o monte. Nesta caso, a Xunta de Galicia pasaría a xestionar publicamente o mesmo, e asemade, establececese a posibilidade de alugar esta superficie a por un tempo máximo de 50 anos á empresas interesadas.

de explotación máis ligada a unha actividade mercantilista co tratamento xermánico dos MVMC.

Asemade, e tal e como indicamos en anteriores edicións deste Libro Branco, somos da opinión da necesidade de continuar e mellorar o catálogo de incentivos fiscais que fomenten o aproveitamento do monte e de continuar coa política de subvencións para favorecer o aproveitamento produtivo dos nosos montes, por todos os beneficios –non só económicos– que supón este tipo de actividades. Finalmente, creemos necesario que as CMVMC e as MMVMC realicen un esforzo de planificación produtiva do seus recursos co obxecto de avaliar todo o seu potencial. Ademais creemos na necesidade de garantir un maior control fiscalizador e actuacións internas sobre as CMVMC.

Finalmente, queremos sinalar que na nosa Comunidade Autónoma temos un amplo espazo cun enorme potencial económico nunha parte importante das zonas rurais, pero esta infraexplotada e sufrindo un intenso proceso de perda económica e demográfica (Bastida, Vaquero e Vázquez, 2021).

9.6. Conclusións

As conclusións que se poden sinalar van na liña do exposto na edicións anteriores do Libro Branco da ES de Galicia, consolidando a nosa valoración que a persistencia no tempo das comunidades de montes veciñais amosan que os sistemas de produción comunitarios poden desenvolver institucións autónomas, algo que resulta de gran interese na nosa Comunidade Autónoma polo importante peso económico do sector primario. As cifras expostas neste capítulo indican que os MVMC supoñen un recurso produtivo importante, pero que non sempre se utilizan adecuadamente. Polo tanto, pode darse a contradición de contar cun recursos de grandes potencialidades económicas subexplotadas, pero ao mesmo tempo algunhas das áreas rurais con este recurso esta sufrindo un grave problema demográfico e un deterioro económico.

En consecuencia, hai que afondar en mellorar as actuacións xa sinaladas, para que este recurso exclusivo de Galicia, poda acadar o papel que lle corresponde no desenvolvemento económico-social da nosa Comunidade Autónoma dentro dunha contorna sostible, e tendo en conta o compromiso co cumprimento cos Obxectivos do Desenvolvemento Sostibles (ODS).

O monte en Galicia resulta un elemento fundamental para contar cunha política agraria e forestal axeitada, xa que os recursos forestais representan máis do 60 % da superficie total da nosa Comunidade Autónoma. Asemade, en Galicia temos unha estrutura de propiedade dos montes moi diferentes a outras CC. AA. que des debe aproveitar. En efecto, unha parte significativa destes espazos pertencen a comunidades e mancomunidades de montes veciñais en man común, unha figura contemplada no Dereito Civil de Galicia.

Finalmente, compre sinalar que a tenor dos datos expostos, aínda queda un importante traballo por realizar nos vindeiros anos se queremos que as CMVMC e MMVMC acaden o papel que lles corresponde na economía social de Galicia. Para iso é necesario un maior esforzo para mellorar a rendibilidade das explotacións forestais, o que terá non so beneficios económicos, senón tamén sociais e medioambientais. Sen dúbida, a nova Lei de MVMC de Galicia marcará un antes e un despois no tratamento deste recurso.

9.7. Bibliografía

- ASOCIACIÓN GALLEGA DE COOPERATIVAS ALIMENTARIAS, AGACA (2021). <http://agaca.coop/>
- BASTIDA, M. e VAQUERO, A. (2019). As comunidades e mancomunidades de montes man común, en CANCELO, M^a. T e BOTANA, M.J. (Dir.) *Libro Branco da Economía Social en Galicia 2019*, Universidade de Santiago de Compostela-Centro de Estudos Cooperativos, Santiago de Compostela.
- BASTIDA, M. e VAQUERO, A. (2020). As comunidades e mancomunidades de montes man común, en CANCELO, M^a. T e BOTANA, M.J. (Dir.) *Libro Branco da Economía Social en Galicia 2020*, Universidade de Santiago de Compostela-Centro de Estudos Cooperativos, Santiago de Compostela.
- BASTIDA, M. e VAQUERO, A. (2021). As comunidades e mancomunidades de montes man común, en CANCELO, M^a. T e BOTANA, M.J. (Dir.) *Libro Branco da Economía Social en Galicia 2021*, Universidade de Santiago de Compostela-Centro de Estudos Cooperativos, Santiago de Compostela.
- BASTIDA, M., VAQUERO, A. e CANCELO, M^a. T. (2019). La Ley de Economía Social de Galicia en FAJARDO, G. E CHAVEZ, R. (Eds.) *La economía social en la Comunidad Valenciana: regulación y políticas públicas*, 43-52, CIRIEC-España.
- BASTIDA, M., VAQUERO, A. e CANCELO, M^a. T. (2020). "La contribución de la ley de economía social al desarrollo territorial y a la mejora del empleo", *Revesco- Revista de estudios cooperativos*, 134, 1-20.
- BASTIDA, M., VAQUERO, A. e VÁZQUEZ, M.A. (2021). "A New Life for Forest Resources: The Commons as a Driver for Economic Sustainable Development—A Case Study from Galicia", *Land*, 10(2): 99,
- COMISIÓN EUROPEA (2019). El pacto verde europeo, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_es, Bruselas.
- FORO ECONÓMICO DE GALICIA (2019). Xornada sobre o sector forestal, Ribadavia, 30 de maio de 2019.
- VAQUERO, A. e BASTIDA, M^a. (2021). "A Economía Social como modelo de desenvolvemento para Galicia", *Documento 32 do Foro Económico de Galicia*, <https://foroeconomicodegalicia.es/documentos.html>
- VAQUERO, A. e LOSA, V. (2020). "Actuaciones desde la administración pública para evitar la despoblación del medio rural ¿Qué se puede hacer desde los ayuntamientos y diputaciones?", *Revista gallega de economía*, septiembre.
- VAQUERO, A. (2021). "Actuaciones presupuestarias y fiscales de las administraciones locales para evitar el despoblamiento del medio rural: situación actual y líneas de mejora", *Presupuesto y gasto público*, 102, pp. 151-166.
- XUNTA DE GALICIA (Varios anos). *Anuario de Estadística Forestal de Galicia*, Santiago de Compostela, https://mediorural.xunta.gal/es/areas/forestal/ordenacion/estadistica_forestal_gallega/.

Normativa

- ESPAÑA. Lei 5/2011, do 29 de marzo, de economía social.
- ESPAÑA. Lei 55/1980, de 11 de novembro, de montes veciñais de man común.
- GALICIA. Decreto 260/1992, de 4 de setembro, polo que se aproba o regulamento para a execución da Lei 13/1989 de 10 de outubro, de montes veciñais de man común.

GALICIA. Decreto 32/2016, de 23 de marzo, polo que se modifica o Decreto 52/2014, de 16 de abril, polo que se regulan as instrucións xerais de ordenación e de xestión de montes de Galicia.

GALICIA. Decreto 52/2014, de 16 de abril, polo que se regulan as instrucións xerais de ordenación e de xestión de montes de Galicia.

GALICIA. Lei 13/1989 de 10 de outubro, de montes veciñais de man común.

GALICIA. Lei 2/2006, de 14 de xuño, de dereito civil de Galicia.

GALICIA. Lei 3/2018, de 28 de decembro de medidas fiscais e administrativas da Xunta de Galicia.

GALICIA. Lei 6/2016, do 4 de maio, de economía social de Galicia.

GALICIA. Lei 7/2012, de 28 de xuño, de montes de Galicia.

GALICIA. Lei 11/2021, de 14 de maio, de recuperación da terra agraria de Galicia.

GALICIA. Lei 18/2021, de 27 de decembro, de medidas fiscais e administrativas da Xunta de Galicia

INFORME DA ECONOMÍA SOCIAL EN GALICIA

**Maite Cancelo Márquez
Manuel Botana Agra
(Directores)**

**CENTRO DE ESTUDIOS COOPERATIVOS (CECOOP)
UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA
2022**

XUNTA DE GALICIA

INFORME DA ECONOMÍA SOCIAL EN GALICIA 2021

Maite Cancelo Márquez y Manuel Botana Agra
(Directores)

CENTRO DE ESTUDIOS COOPERATIVOS (CECOOP)
UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA
2022

Xunta de Galicia

DIRECTORES

Maite Cancelo. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
Manuel Botana. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela

EQUIPO INVESTIGADOR

Dolores Álvarez. Universidade de Santiago de Compostela
María Bastida. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
Manuel Botana. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
Maite Cancelo. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
M. Rosario Díaz-Vázquez. Universidade de Santiago de Compostela
Pilar Expósito. Universidade de Santiago de Compostela
Loreto Fernández Fernández. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
Rafael Millán. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
José Antonio Montero CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
Ana Olveira. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
Alberto Vaquero. GEM. Universidade de Vigo
Emilia Vázquez Rozas. CECOOP. Universidade de Santiago de Compostela
Miguel Ángel Vázquez Taín. CECOOP Universidade de Santiago de Compostela
Alicia Villalba Sánchez. CECOOP Universidade de Santiago de Compostela

COLABORADOR

Alexandre Lado Paz. Técnico de Investigación. Programa Investigo

Informe sobre a Economía Social en Galicia 2021

Directores: Maite Cancelo y Manuel Botana

Edita: CECOOP (Centro de Estudios Cooperativos de la USC)

Imprime: Campus na Nube

ISBN: 978-84-09-45826-4

DLG: C 1817-2022

Financia: Consellería de Promoción do Emprego e Igualdade. Xunta de Galicia